

Pikante Instrumenter

En gådefyldt sonet af »W«, Stiernhielm & Siennest

Af Peter Brask

1

Her skal vises at en *Sonnet* af Jens Steen Sehested (1635?-1697?) måske gendigter en ditto af 'svenska skaldekunstens fader', Georg Stiernhielm (1598-1672), og at begge sikkert stammer fra en fransk 1500-tals sonnet trykt 1618. De tre tekster gengives her – med lidt bemærkninger om deres motiv og udgivelseshistorie.

Hvad det første angår, kan vi passende begynde med 1001 Nat, med *Historien om Manden fra Yemen og hans 6 Slavinder*, hvor hver af disse yndige og åndfulde damer improviserer poesier til eget luth-akkompagnement, fx: » 'Øjeæble' greb luthen og spillede mangfoldigt varierede forspil, før hun vendte tilbage til den første melodi og begyndte at synge...«. ¹

Luthen er i sin oprindelse et elskovspoesiens instrument. I *Musical Instruments through the Ages* skriver Anthony Baines om »...the Arabo-Persian lute, *al'ud*, played with a plectrum (...) and constantly and charmingly mentioned in the *Arabian Nights*; an essential accomplishment for the singing girl as the samisen is for the geisha«. ² Det er dette fire-strengede arabiske instrument, som indvandrede til Europa, hvor det bl.a. ses på billedidyllerne af elskovshaver og -hoffer, og tidligt i 1500-tallet raffineres teknisk til det højdepunkt, vi kender fra Christian 4.s tid – med Dowland – og stadig elskovsviser! Nu spilles der uden plekter, med fingrene, på seks fordoblede strenge, med utrolig resonans: »A good lute trembles in the hand in response to sounds as slight as the speaking voice«. ³

På denne baggrund er det ikke sært at luthen selv blev til billede for elskovens redskaber – både det ene og det andet. Brugen af et sådant billedsprog har sin egen historie. Frivolitet forudsætter nok en vis almen tabuering, mere eller mindre striks. Men hvis omskrivningerne blomstrer i en ugenert epoke, er det næppe for fnisets eller oprørets skyld. I renaiss-

sancen var de snarere pikanterier, som indgik i de højere klassers mere eller mindre ritualiserede kærlighedslege. Ved bryllupsfester var det, som man ved, almindeligt med hentydninger til, ja ligefrem anvisninger på den forestående parring – hvis formål faktisk også var et socialt anliggende. Et dansk eksempel er Mikkel Jernskægs digt til et præstebryllup 1705: *Et Par Linier om de Tvende Tall 1 og 0*, hvis pointe er avle-flid og frugtbarhed.⁴ Når snerperi ikke er på moden, er forlystelsen ved en gennemført tvetydig metaforik netop at gennemføre den, at vise sin fuldendte sproglige balancegang. Frivoliteter er ikke de eneste tvetydigheder, men en afart af den *poetiske gåde*, hvor digtet siger billeder, læseren hiter originalerne. En yndet genre i hine tider, hvor poesien mest var en kvalitetsbevidst selskabsleg, men dog indimellem strejfede livets store gåder.

2

I 1618 udkom en fransk antologi, *Le cabinet satyrique...*, som dels indeholdt satirer i vor tids forstand – og dels mere ramt ‘satyriske’ stykker. Hensigten med dém blev der ikke lagt skjult på. Den første tekst er en advarsel . . .

AVX DAMES

Dames de qui la vanité
 Est d'estre l'exemple des chastes,
 Pour faire que l'eternité
 Graue vostre gloire en ces fastes,
 Et qu'aux yeux de tout l'univers
 Vos vertus soient vne merveille,
 Gardez-vous de lire ces vers,
 Ils f-tent les gens par l'oreille.
 M.

TIL DAMERNE:

I damer, som begærer / ret dydens spejl at være, / så evigheds annaler /
 jert navn på tavlen maler; / I, hvem den mindste ridse / i dyden sorger
 volder, / vogt jer for vers som disse, / der folk i øret b-ller.

Udgiverne regnede åbenbart også med kvindelige læsere. Den populære bog udkom igen med små ændringer 1619, 1627, 1633, 1634. Sidstnævnte udg. stod i Kingos bibliotek (8°:804). Jeg ser i udgaven Rouen 1627 og finder snart en »sonnet / POUR ESCRIRE DESSVS / le luth d'une Damoiselle« hvor den 'smukke musikanter' anbefales et bedre instrument, 'men ej af træ', som vil give mere varig glæde. Koden for dette mandige redskab er »vn V« – som rimer på *vit*. Et andet digt nævner at blomsten *violet* elskes blot for sine to første bogstavers skyld.⁵

I *Le cabinet* 1618 (men ikke i senere udg.) findes vor Tekst A: *Le luth*, en gådesonet, hvor luthen klart nok betyder 'vn V', og musikanten, digtets taler, er en kvinde. Bogen angiver kun digteren som: W – hvilket mærke genfindes ved endnu ét af dens lystige stykker. Ingen ved, hvem bogstavet står for, men et velgrundet gæt er fremlagt i 1936 af Jacques Lavaud i hans store monografi *Philippe Desportes (1546-1606)*. Umiddelbart kan det synes os uvedkommende om digtets ophav er denne eller hin franske person, men hvis navnet leder til digtets miljø, er det vigtigt – og det gør det, hvis vi følger dr. Lavaud.⁶

Vi skal på Bibliothèque Nationale, til ms.fr.1718, et sirligt, digert håndskrift med en stribe digte af D[esportes], herunder en serie kærlighedsdigte (fra o.1575?) til en fornem og lærd dame og – delvis i kompetent dialog med disse – en snes med mærket W, inklusive de to trykt i 1618.⁷ *Le Luth* ses folio 57. Desportes var hofpoet hos Henrik (III) og lejlighedsvis betroet diplomat. Hans karriere befordredes af hans ungdomsven, ministeren Claude de Laubespine (d.Y.), og – efter dennes pludselige sygdom og død i september 1570 – af Claudes svoger Nicolas, seigneur de Villeroy, som overtog ministerposten. Claudes lillesøster *Madeleine de Laubespine* var digterens jævnaldrende, og siden 1562 Mme de Villeroy. Hun havde været hofdame hos Catherine de Médici, og holdt selv hof med broderen og ægtefællen, i byen nær Louvre og på landet i Conflans, en skøn flodeegn ante portas, med appelsintræer, hvis man tør tro Ronsard (f.1522) – hendes poesimester. Hun oversatte Ovids Heroider – og skrev selv digte. Hun samlede på digtere – og tilbedere, vistnok. Et par af dem duellerede sig ihjel. Den flittige ministermand huede hende mindre. Efter duellanterne fulgte en rask Malteserridder, velkendt for tidens sladderkronikører, som noterede flg. replik af Madeleine: »Quand à moi, mon Dieu, voient mon petit mari foiblet et de petite complexion, j'ai fait ma provision de chevalier Breton...«.⁸ Ét er at muntre sig, noget andet at snakke om det. Det skal man ikke, siger Ovid, men det gjorde hun åbenbart, Madeleine.

Madeleine de Laubespine. Samtidig blyantstegning af ukendt kunstner. Her efter *Lavaud* 1939 (planche VI), hvor tegningen beskrives som et af periodens mest vellykkede kvindepoterter.

Fruens frisprog bevidnes også af Agrippa d'Aubigné, huguenotternes store poet, som agtede hende kollegialt. Kort før 1600 skrev han en satire, hvor han spiller en angrende konvertit, som bl.a. bekender at han »mens jeg endnu var huguenot« med syndig fryd påhørte Mme de Villeroys pikante vitser om visse store helgener – og nu pligtskyldigst genfortæller dem.⁹ For øvrigt har Agrippa selv et ungdomsdigt, hvor han tænker sig at hans grusomme (katholske!) elskede efter hans død får hans udflåede, jamrende nerver spændt på sin luth, og slår vredt på dem, i sengen.¹⁰

Salontonen spejler sig også i en poesibog fra miljøet, ført af Jules Gasot (B.N. ms.fr.1663), hvor fol.38 viser et poem af *luth*-typen: »Venus et l'espinnette ont (...) / Quelques affinitez de musique semblable...«; her spilles i 16 vers over hele det kvindelige register. Man tør ikke ganske udelukke et ordspil på *aubespine* ligesom de, der efter Lavauds formodning findes i nogle af D-teksterne i ms.1718, hvor Philippe leger med Madeleines pigenavn, som betyder hvidtjørn. Lavauds ærinde er iøvrigt at sandsynliggøre et forhold mellem Damen og Digteren, gennem fire tornede år omkring 1575. Hun svigtede ham, klager han, mens han var i

Krakow under Henriks farceagtige gæstespil som Konge af Polen. Det kommer ikke os ved, bortset fra biproduktet: W = Madelcine, og alt hvad deraf følger. Bemærk at vi ikke har gengivet doktorens mange, omhyggelige argumenter for sammenhængene!

3

Madeleine eller ej, så er digtets stemme en luth-spillerskes, – og dets særlige raffinement var måske, at det virkelig skulle synges af en kvinde til eget luth-akkompagnement. Vi er da slet ikke så langt fra Øjcæble med flere hos Ali El-Yamani. Men det kommer vi nu!

Georg Stiernhielms poetiske karriere begynder o. 1643, hvor hans første digt på svensk blev trykt – og hvor han formentlig tog fat på sit moralfilosofiske didaktiske epos *Hercules*, som blev hans og den svenske barokpoesis hovedværk.¹¹ Men trykt blev dét først 1658, og igen ti år efter, da han på opfordring få år før sin død samlede sine poetiske skrifter:

MUSÆ SUETHIZANES

thet är sång-gudinnor nu först lärende dichta och spela på swenska
1668

I en moderne videnskabelig udgave ved Johan Nordström blev hele *Musæ*... udgivet i 1929 i ét hæfte ... på nær sidste side af den gamle bog. Den kom med som den første i hæfte 2, 1973 (!) da Bernt Olsson fortsatte udgivelsen af »Poetiska skrifter«. Nordströms udeladelse havde, som Olsson skriver, været nødvendig »med hänsyn till vid tiden för utgivningen rådande decorum«. ¹² Thi det drejer sig naturligvis om Stiernhielms version (se tekst B) af sonetten om luthen – der i mellemtiden (og måske med mellemlid?) er blevet til en viola da gamba. Denne var gerne besat med 6 (tarm-)strengene i luthstemning, så fingersætningen var den samme og tidens musikanter frit kunne skifte mellem luthen og denne 'benviola'. Den spillede især af kvinder og holdes faktisk »emellan Been och Låår«, som digteren skriver. Men dette musikalsk-fysiologisk-metaforiske digttekniske fremskridt fordærvs straks igen af at det ny instrument jo trakteres med en bue... – og ikke godt *sur mon licet*.

Et par ord må vist forklares. En *Snarr* (B:4,11) er en (viola-)streng. Da 'quicka' brugtes om den følsomme del af hestehoven ('strålen') må *sin*

Quicka (B:5) forstås som 'dens kildne sted' (Olsson) – men hvor er dét på en gambe?

Den væsenligste ændring i forhold til *Le luth* er dog Stiernhielms overskrift: 'En alvorlig gåde/stillet til alle smukke damer', som peger på en social brug af digtet: som Rohrschach-prøve: Hvilke damer kommer for skade at rødme ved sonetten, før camouflagenoten sænker sig til sidst med sit 'Den er jo dog ellers anstændig!' Og vel sætter hankøn på *digtafsenderen*.

Ældre litteraturhistorikere undrede sig sikkert over at pater Stiernhielms poetiske testamente sluttede så umanerligt. Og ærgrede sig bestemt ... fortielsen sænkede sig. Men tiderne skifter. For pseudonymen Irma Borg, som i 1954 bragte Gåden til trykken i et uppsaliensisk studenterblad, »förefaller Stiernhielms glömda dikt att vara en av vår litteraturs stora galanta tillgångar«. – »Är vi så förhårdade av viktoriansk uppfostran, att vi inte kan uppskatta en skildring av livets glada realiteter?«. At skjalde-far her kunne slå et slag for ny-frigørelsen, tror jeg blot ville have moret den gamle, – men det forklarer ikke hvorfor Gåden slutter hans samling.

Borgs proklamationer gav imidlertid stødet til en lærd artikel 1955, hvor Staffan Björck fremdrog *Le luth* og gengav den franske tekst. »Man kan med Irma Borg förvåna sig över att pryderiet så får regera i ett vetenskapligt verk«. ¹³

Nærmest en passant omtalte Björck at »forskerne« havde fundet en kvinde som ophav til digtet – og nævner en vis Héliette de Vivonne.

Og rigtignok var denne unge dame bragt på banen 1914 i Frédéric Lachèvres bibliografiske kæmpeværk, efter et indfald af hans ven, digteren og bibliofilen Pierre Louÿs, som sværmede for tanken om sengedelende hofdamer hos Catherine de Médici. Men Björck nævner ikke den længere debat om Héliette kontra Madeleine, der fulgte efter at Ronsard-eksperten Roger Sorg i 1926 lod dele af ms.fr.1718 trykke med Mme Villeroy som ophav. De afgørende argumenter fremkom først hos Lavaud 1936, efter Sorgs død: Héliette er født for sent, og havde ikke poet-ry i samtiden.

En alfvarsam Gåta fandt som sagt plads i Stiernhielm-udgaven 1973 – og i kommentaren 1978 af Bernt Olsson, ¹⁴ som citerer *Le luth* efter Björck som anonymt. Olsson viser, at Stiernhielm nok godtog sonettens placering i samlingen, selvom den måske ikke stod dér i de tidligste tryk. Digtet kan ikke dateres. Det kan være skrevet lige før trykket 1668 – eller mange år før. Olsson gisner om at digtet blev til som finale på et bryllupsdigt; men indrømmer straks at dette så ikke kendes mere. ¹⁵ Hans gæt placerer imidlertid digtet i den tradition, vi nævnte ovenfor, med Jern-

skæg, etc. Men heller ikke dét forklarer, hvorfor *Musæ* fik Gåden til finale. Tilfældigt? Eller foresvævede der udgiverne noget om at efter tragedierne følger et satyrspil?

4

I slutningen af 1600-tallet sad der i Odense en studeret mand ved navn Jens Hansen, som op mod 1675 havde 'ligget ved' Valkendorfs Kollegium i København. Han anlagde sig en afskriftsbog med litterære sager, både prosa og poesi, »deriblandt mange satyriske Stykker«. Heri findes vor Tekst C side 65 – og derfra fremdroges det af Niels Simonsen, som lod det trykke 1982 i antologien *Verdslig Barok* med andre spændende, forhen utrykte tekster. Overskriften er blot *Sonnet*. Under digtet står: *Siennest*. Hvilket er bekendt som anagram af Iens Sten, – til tjennest'!

Det løjerlige udtryk »springer haar« (C:7) kan vel musikalsk betyde at der knækker en streng eller nogle bue-hår – men begge dele passer skidt til originalen! I *Le luth* er det en streng, som slappes. Sammenlign A:9, B:11 og C:7-8. Kunne det være fejl for »springer aar«? (jf. årelade = lade en åre springe).

Den fortræffelige entertainer-poet, lejesoldat og forarmede adelsmand Jens Steen var uægte barn, men anerkendtes af sin fader, Norges Statholder Hannibal Sehested († 1660). Efter udlandsår kom han til København, hvor han efter sødt liv med røven bar 1670-71 omsider fik en stilling som kvartermester og et lille gods ved Kerteminde. Han var sprogkyndig og velbelæst. Det er ikke utænkeligt at han har slået en klo i *Musæ suethianes* ... det kunne have været under den skånske krig (1675 ff), hvori han medvirkede på professionens vegne. Men allerede drikkescenerne i hans festlige *Kiøbenhavnfs .. villige Fangers .. Klage-maal* (skr.1671?) kan såmænd bringe én på den tanke at Sehested må have gransket tilsvarende passager i *Hercules*....¹⁶

Hvis Kingos enorme og gæstfrie bibliotek også rummede en *Cabinet 1618*, kunne 'Siennest' have set *Le luth* dér. – Dén mulighed at Stiernhielm skrev sin Gåde ud fra en afskrift af Steens *Sonnet* ... orker jeg ikke at tage alvorligt!

Seriøst bør den mulighed overvejes, at Jens Steen Sehested ikke kendte Stiernhielms digt men de herrer havde et fælles forlæg. Men da næppe *Le luth* – thi dertil ligner de plumpere nordiske digte hinanden for meget og det franske for lidt. Begge mangler pointen: »lasse et non assouvie«, træt men ikke mæt.

Forlægget må snarest søges i det tyske eller hollandske. Både Stiernhielm og Sehested (født 1635/40?) havde kontakter der i 1660erne. Hvem hiter teksten?

Ach, stedse en alfvarsam Gåta!

TEKST A

W. [= ? Madeleine de Laubespine]

ENIGME

Le Luth

- 1 Pour le plus doux esbat que je puisse choisir,
- 2 Souvent, apres disner, craignant qu'il ne m'ennuye,
- 3 Je prens le manche en main, je le taste et manie,
- 4 Tant qu'il soit en estat de me donner plaisir.
- 5 Sur mon lict je me jette, et, sans m'en dessaisir,
- 6 Je l'estrains de mes bras et sur moy je l'apuye,
- 7 Et, remuant bien fort, d'aise toute ravie,
- 8 Entre mille douceurs j'acomplis mon desir.
- 9 S'il avient, par malheur, quelquefois qu'il se lasche,
- 10 De la main je le dresse, et derechef, je tasche
- 11 A jouir du plaisir d'un si doux maniment:
- 12 Ainsi, mon bien aymé, tant que le nerf luy tire,
- 13 Me contemple et me plaist, puis de luy, doucement,
- 14 Lasse et non assouvie en fin je me retire.

TEKST B

Georg Stiernhielm.

Een alfvarsam Gåta/stält til alle Wackre Damer.

- 1 När som mig kommer an en Lust/at iag wil Leeka/
- 2 Så går iag til min Wän/mijn frögd och tijdfördriif;
- 3 Jag fattarn om sin hals/och tryckern til mitt Lijf.
- 4 Jag grijpern på sin Snarr: Hoo wil mig thet förneka;
- 5 Jag dragern vp och ned; iag tagern på sijn Quicka;
- 6 Jag gnijdern af och til/til theß han richtig står;
- 7 Scen ställer iag min Wän/emellan Been och Låår/
- 8 Och böriar så en Leek/som bäst sig månde skicka.
- 9 Jag fingrarn/fidlarn/til mins hiertans Lust och Frögd;
- 10 Jag gårn vp och ned/til theß iag är förnögd.
- 11 Och ther så händer/Snarren löper af/och slaaknar/
- 12 Så sätter iagen in/och wrijdern vp igen:
- 13 Fast skeer thet med förtreet/til theß han stijfwer raaknar;
- 14 Går Lecken åter an; Så gläder iag min Wän.

Min Wän är en Fiol di gamba.

TEKST C

S I E N N E S T [Jens Steen Sehested]

Sonnet

- 1 Naar Jeg gienvordighed og tiden vil fordrifve,
- 2 Da gaar Jeg til min skat, som mig til rede staar,
- 3 Den under Jeg en pladtz imellem been og laar.
- 4 Min bomuld-bløde haand veed redskabet at stifve,
- 5 Som mig til ønsch behag en hiertens lyst kand gifve
- 6 Med tagten op og need, saa lenge Jeg formaar
- 7 At nyde saadan lyst, endtil der springer haar,
- 8 som nesten hver gang skeer, da lader Jeg det blifve,
- 9 Thi det som før var stift paa min udvalde skat
- 10 Er da formeget brugt, afmegtig, mat og slat,
- 11 Det henger slunken ned, endtil med mine finger
- 12 Og krammen Jeg det gjør tilbørlig stind og stif,
- 13 Da gjør Jeg mig, som før, til min forlysters tvinger,
- 14 See her min hiertens lyst, see her min tids fordrif.

Tekstkilde til A:

F. Fleuret & L. Perceau (red.): *Le cabinet satyrique ou recueil parfait des vers piquans et gaillards*, Volume I, s. 362. Paris 1924. Værket findes ikke på biblioteker i Danmark, men findes på Universitetsbiblioteket i Bergen. Digtet er gengivet i tidsskriftet »Samlaren«, årg. 35 (1954) Uppsala 1955, s. 214-215.

Tekstkilde til B:

Samlade Skrifter av Georg Stiernhielm Första Delen: Poetiska Skrifter. Utgiven av Johan Nordström och Bernt Olsson, 2:a Häftet, s. 149. Lund 1973.

Tekstkilde til C:

Afskrift i blandingshåndskriftet GkS. 4° 2526 s. 65 sammenholdt med Niels Simonsen: *Verdslig Barok*, København u.å. [1982] s. 27.

Noter

1. Littmann s. 292f og Falbe-Hansen s. 180.
2. Baines s. 214.
3. M.W. Prynne: »The Lute«, i: Baines s. 159.
4. Kabel et al. s. 70ff, gengivet i Sønderholm I, s. 450ff.
5. *Le cabinet...1627*: s. 28, 29, 31, 32.
6. Lavaud s. 39-72, 304-314, 501-516.
7. En liste over dem findes i Lachèvre 1914, s. 381.
8. *Manifeste des dames de la court*, overleveret i Pierre de L'Estoile: *Mémoires-journaux*, se Lavaud s. 311.
9. »Il y a encore un livre chez nous, où j'ay fait de belles annotations. Comme sur ce qu'il [le saint] faisoit confesser à un sien frere ses pechez par signes, Madame de Villeroy s'enqueroit comment il confessoit sa paillardise: de mesme curiosité elle s'enqueroit comment s'appelleroit en Grec cette huile legere, que Saint Dominique sema entre les cuisses d'une Nonnain, l'appellant huyle d'amour«. (d'Aubigné s. 584 & 1287f). Nærmere forklaring fås i Bayles *Dictionnaire*, artiklen om *Marie l'Égyptienne*.
10. d'Aubigné 1969, s. 323 (vers 121-125).
11. Om Stiernhielm alment, se Lönnroth et al. s. 180-199. – Dybtgående studier findes i Olsson 1974.
12. Olssons forord i Nordström et al. bd.1, hf.2, 1973, s. V.
13. Björck s. 215.
14. Olssons kommentar = s. 433-437 i Nordström et al. bd.2 (hf.3, 1978).
15. *Ibid.* s. 434.
16. Se især vers 297-440. Trykt i Sønderholm I, s. 382-400.

Litteratur

- Anthony Baines (red.): *Musical Instruments through the Ages*. A Pelican book (Penguin) 1961.
- Agrippa d'Aubigné: *La confession catholique du sieur de Sancy* i *OEuvres* (Bibl.de la Pléiade), Paris 1969, s. 571-666.
- Staffan Björck: »Stiernhielms viola da gamba« i *Samlaren Ny följd*, årg. 35, 1954 214ff. Uppsala 1955.
- Irma Borg (pseud.): »Våra glömda klassiker« i *Schismen 1:2* (Årg. 1954). Uppsala 1954.
- Catalogus librorum...D:Thomæ Kingo...* Hafniæ 1704.
- C.F. Falbe-Hansen (trans.): *Bogen om Tusind og Én Nat 1-24*. Bind 9. Kbh. 1948.
- Angul Hammerich: *Das Musikhistorische Museum zu Kopenhagen. Beschreibender Katalog*. Kbh. 1911.
- Jens Hansen: *Gesta varia...collecta a Jano Johannis Othiniano* = GkS. 4° 2526.
- Mogens Kabel & Helge Toldberg (red.): *Mikkel Hansen Jernskægs Digte*. Kbh. 1937.
- Jacques Lavaud: *Un poète de cour au temps des derniers Valois PHILIPPE DESPORTES (1546-1606)*. Paris 1936.
- Frédéric Lachèvre: *Les recueils collectifs de poésies libres et satiriques ...1600-1626*. Paris 1914. (= *Le Libertinage au XVIIe Siècle*, Vol. IV).
- L. Lönnroth & S. Delblanc (red.): *Den svenska Litteraturen 1*. Ljubljana 1993² (1987).
- J. Nordström & B.Olsson (red.): *Skrifter av Georg Stiernhielm. Första delen: Poetiska Skrifter*. Lund. Bind 1, häfte 1-2 Tekster. (1929. 1973) Bind 2, häfte 1-4 Kommentarer (1976. 1977. 1978. 1987).
- Bernt Olsson: *Den svenska skaldekonnstens fader och andra Stiernhielmsstudier*. Lund 1974.
- Roger Sorg (red.): *Les chansons de Callianthe avec portrait*. Paris 1926.
- Niels Simonsen: *Verdslig Barok*. Kbh. u.å. [1982].
- Erik Sønnerholm (red.): *Dansk Barokdigting 1600-1750 I-II*. Kbh. 1969 & 1971.
- Enno Littmann (red.): *Die Erzählungen aus den Tausend und ein Nächten I-VI*. Band III. Leipzig 1925.